

KT

Zanîngeha Mardin Artûklûyê

Enstîtuya Zimanên Zindî yên Li Tirkîyeyê

Şaxa Makezanîsta Ziman û Çanda Kurdî

Projeya Lîsansa Bilind a Bêtez

Polînkirina Lîstikên Zarokan Yên Herêma Mêrdînê

Cennet ÇELİK

21721012

Şêwirmend

Doç. Dr. Mustafa ASLAN

Mêrdîn 2022

TAAHHÜTNAME

TÜRKİYE’DE YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Polînkirina Lîstikên Zarokan Yên Herama Mêrdînê” adlı tezin/projenin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin/projemin kâğıt ve elektronik kopyalarının Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylıyorum.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Projemin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Projemin sadece Mardin Artuklu Üniversitesi yerleşkelerinde erişime açılabilir.
- Tezimin/Projeminyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/projemin tamamı her yerden erişime açılabilir.

18.12.2022

Cennet ÇELİK

KABUL VE ONAY

Cennet ÇELİK tarafından hazırlanan “Polînkirina Lîstikên Zarokan yên Herêma Mêrdînê” adındaki çalışma, Savunma Sınavı Tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mustafa ASLAN (Danışman)

.....

.....

.....

Doç. Dr. Ahmet Kırcan

Anabilim Dalı Başkanı / Enstitü Müdürü

NAVEROK

NAVEROK	4
PÊŞGOTÎN	6
KURTE	7
ÖZET	8
ABSTRACT	9
DESTPÊK	10
1.Mijar	11
2.Armanç	11
3.Girîngî	11
4. Rêbaz.....	12
BEŞA YEKEM	13
(PÊNASEYA LISTIK Ê BANDORA LÎSTIKAN LI SER GEŞEDANA ZAROKAN)	13
1.1.LÎSTIK	13
1.2.GEŞEDANA MOTORÊ Ê BANDORA LÎSTIKAN.....	14
1.3.GEŞEDANA CIVAKÎ-HESTÎ Ê BANDORA LÎSTIKAN	15
1.4.GEŞEDANA ZÎHNÎ Ê BANDORA LÎSTIKAN.....	17
1.5.GEŞEDANA ZIMAN Ê BANDORA LÎSTIKAN	18
1.6. TAYBETMENDIYÊN LÎSTIKAN.....	19
BEŞA DUYEM	21
(DANASÎNA HERÊMA MÊRDÎNÊ Ê LÎSTIKÊN GELÊRÎ)	21
2.1.DÎROKA HERÊMA MÊRDÎNÊ	21
2.2.GUND Ê MEZREYÊN BAJARÊ MÊRDÎNÊ.....	22
3.LÎSTIKÊN HERÊMA MÊRDÎNÊ	22
3.1.Dar û Pelik.....	23
3.2.Laga	23
3.3.Heftok.....	23
3.4.Heyv û Simbil.....	23
3.5.Xar(bilye)	23
3.6.Malik	24
3.7.Sobe.....	24
3.8.Sê Quçê	24
3.9.Qoqla	24
3.10.Çavgirtinkê	25

3.11.Çeqalîk.....	25
3.12.Teyare.....	25
3.13.Zizok.....	25
3.14.Ĝazoz.....	25
3.15.Lîstikên ta.....	25
3.16.Heft kevir.....	26
3.17.Sêberg.....	26
3.18.Pêderxistinok.....	26
3.19.Hêklê meklê.....	26
3.20.Çizgî.....	27
3.21.Lîstikên topê.....	27
3.22.Can.....	27
3.23.Xanîk.....	28
3.24.Zo-fer.....	28
3.25. Nehberg.....	28
3.26. Îstop.....	29
ENCAM.....	32
ÇAVKANÎ.....	34
KESÊN ÇAVKANÎ.....	35

PÊŞGOTÎN

Lîstikên zarokan di jiyana zarokan de roleke sereke digire. Herçiqasî formên lîstikan bi demê re bê guherîn jî, di bingehê de bandoreke erênî li ser geşedana zarokan pêk tîne. Lewma teorîsyenan hewce dîtiye, demek dirêj ji vê mijarê re veqetandine û li ser vê qadê lêkolînên têr û tije kirine.

Xebata me li ser lîstikên gelêrî yên herêma navenda Mêrdînê ye. Ev xebat berhevkirineke folklorîk û qadî ye. Armanceke vê xebatê ev e ku, lîstikên zarokan yên herêma Mêrdînê neyên jibîrkirin û wenda nebin. Di heman demê de jî ji bo ku nifşên nû jê sud wergire bibe nimuneyeke nivîskî. Ligel van armancan, tesîra lîstikên zarokan li ser geşedana zihnî, zimanî, civakî û fizîkî hat ravekirin.

Di xebata me de 26 lîstik hatin berhevkirin. Me 18 lîstik bi riya hevdîtine, 8 komlîstik bi riya çavdêriyê tomar kir. Heta ji destê me hat me resenbûna lîstikan xera nekir, lê belê têne li ser rastnivîsa wan hin serrastkirin pêk anî. Me di tabloyan de jî polînkirina lîstikan li gorî cîh û hejmarê nîşan kir.

Weke ku tê zanîn heta niha li ser lîstikên zarokan ên herêma Mêrdînê xebatek nehatiye kirin. Ji bo bijartina vê mijara me ev rewş bû xaleke girîng.

Ji bo şewirmendî û alîkariya wî ji mamoste Doç. Dr. Mustafa Aslanî re spas dikim. Di heman demê de ji wan duwanzdeh kesan re bi dil û can spas dikim ku ji bo hevpeyvînê deriyê mala xwe ji me re vekirin. Herwiha divê keda mamosteyên beşa ziman û çanda kurdî neyê jibîrkirin ku di vê pêvajoyê de alîkariya xwe ji me kêr nekirin. Ji hemûyan re spasiyên xwe pêşkêş dikim.

Cennet ÇELİK

Mardin, 2022

KURTE

Ev xebat li ser lîstikên gelêrî yê navenda herêma Mêrdînê ye. Mijara me bi vê qadê sînorkirî ye. Heta niha li ser lîstikên herêma Mêrdînê xebat nehatine kirin. Kesên ku me bi wan re hevpeyvîn kirine çavkaniyên me yê sereke ne. Armanca me ew e ku heta ji destê me hat bi awayekî xwezayî lîstikên vê herêmê bê berhevkirin û tomarkirin. Herwiha bi vê helwestê hat xwestin ku ev lîstik jibîrkirinê û ji wendakirinê bê xilaskirin. Di heman demê de ji bo folklorê zarokan jî bibe nimûneyeke nivîskî.

Me di vê xebatê de bi duwazdeh kesan re hevpeyvîn kir. Ev kesên ku me bi wan re hevdîtin kiriye temen û zayendê wan ji hev cuda ne. Me bi riya hevdîtinê hijdeh lîstik, bi riya çavdêriyê jî hêşt komlîstik berhev kirin. Teswîr û rezîkê lîstikan jî bi zîmanekî zanistî û vekirî hat ifadekirin. Ji van lîstikan hinek li derve, hinek li hindir tînin. Hinek ji wan tenê keç, hinek jî tenê kur dilîzin, lê bi gelemperî bi hev re tînin.

Di encama vê xebatê de hat dîtin ku li bajarê Mêrdînê ji bilî taybetmendiyên xwe yê çandî û gundê xwe, ji aliya lîstikên zarokan ve jî gelekî dewlemend e. Her wiha di xaleke din de hat fêhmkirin ku amurên dijîtal, tevgerên malbatan, pêşveçûyînên teknolojîk, bajarbûyîn û dibistanên fermî jî li ser pêvajoya guherîna lîstikên zarokan tesîreke mezin pêk tîne.

Peyvên Sereke: Lîstikên gelêrî, lîstik, zarok, geşedan,

ÖZET

Bu çalışma Mardin yöresine ait yerel çocuk oyunlarını kapsamaktadır. Konumuz alan ile sınırlandırılmıştır. Bugüne kadar bu alanda Mardin yöresine ait çocuk oyunları üzerine çalışılmamıştır. Kaynaklarımız tamamı ile sözlü olup görüşme yolu ile bilgi edindiğimiz kişilerdir. Amacımız elimiz geldiğinde, doğal bir biçimde yörenin oyunlarını derlemek, gelecekte unutulup, kaybolmasını önlemektir. Aynı zamanda çocuk folklorü için yazılı bir kaynak sağlamaktır.

Bu çalışmada 12 kişi ile görüşme yaptık. Görüştüğümüz kişilerin yaşları ve cinsiyetleri birbirinden farklıdır. Mülakat yolu ile 18 oyun, gözlem yolu ile de grup oyunu derledik. Oyunların tasvirlerini ve kurallarını bilimsel ve açık bir dil ile ifade etmeye çalıştık. Oyunlardan bazıları içerde, bazıları dışarda oynanırken, bazıları sadece kızlar, bazıları sadece erkekler oynar, fakat genel olarak oyunların birlikte oynandığı görülmüştür.

Çalışmanın sonucunda Mardin ilinin kültürel özelliklerinin ve köylerinin dışında, çocuk oyunları açısından da zengin olduğu görülmüştür. Başka bir nokta ise; dijital araçların, aile tutumlarının, teknolojik gelişmelerin, şehirleşmenin ve okulların çocuk oyunları üzerinde büyük bir etkisi olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Anonim Halk Oyunları, Oyun, Çocuk, Gelişim

ABSTRACT

This study covers the local children's games belonging to the Mardin region. Our subject is limited to the field. Until today, there has been no study on children's plays belonging to the Mardin region in this area. Our sources are completely verbal and are the people we get information through interview. Our aim is to compile the plays of the region as naturally as we can and to prevent them from being forgotten and lost in the future. It is also to provide a written resource for children's folklore.

In this study, we interviewed 12 people. The ages and genders of the people we interviewed are different from each other. We compiled 18 games by interview and group games by observation. We tried to express the descriptions and rules of the games in a scientific and clear language. While some of the games are played indoors, some are played outside, some only girls and some only boys play, but it has been seen that the games are generally played together.

As a result of the study, it has been seen that Mardin province is rich in terms of children's games, apart from its cultural characteristics and villages. At another point; It has been seen that digital tool, family attitudes, technological developments, urbanization and schools have a great impact on children's play.

Keywords: Anonymous:Folk Dances, Play, Child, Development

DESTPÊK

Her netewe di sinorên xwe de xwediyê çandê dewlemend, hêja û taybet e. Di çand û jiyana mirovan de lîstik bi taybetî lîstikên zarokan roleke girîng digire. Ew zarokên ku ji aliye lîstikan ve hişê wan têr û tijê kesayetên bihêz, pêşketinên ronî, bîrewêrî, û hunerên civakî pêk tîne. Zarok her li ku derê bijîn divê ji bo lîstikên wan, pêşveçûyîna geşedana wan hin derfet bîn avakirin.

Di Danzana Neteweyên Yekbûyî ya Mafên Zarokan(1959) de yekem carê ‘‘mafên lîstikê’’ bi distûreke çaremîn hat ravekirin. Ji bo zarokên hemû cîhanê lîstik weke pediviyekê hatiye dîtin û bi biryarekê fermî hatiye qebl kirin. Di vê daxuyaniyê de jî eşkereye ku ji bo pêşeroj û geşedana zarokan lîstik roleke sereke digire. Gelek pisporên vê qadê li ser lîstikan rawestiyanin û lîstik di çarçoveyekê de dabeşkirin. Di vê xebatê de dê li ser polînkirina lîstikên zarokan yê herêma Mêrdînê bîn sekinandin. Di polinkirirînê de cîh(derve-hindir), hejmar(tene-komî) lîstikên biamur-bêamur hatin nirxandin. Di perwerdeya zarokan de cîhê lîstikan bigirîngiyekê hatin diyar kirin. Çavkaniyên lîstikan bi gelemperî devkîne û bi riya mûlaqatê hatin bidestxistin.

Pêşketineke serkeftî; bi nîfşên zarokên ku zarokatiya xwe bi dilekî xweş derbas kiribin, di bandora êş û kulan de nemabin, bi dê û bav û hevalên xwe re demên aram derbaskiribin derdikeve holê. Heger ku mirov civateke biriqandî û serkeftî bixwazin, divê dile zarokan, binhişê zarokan, hest û xeyalên zarokan azad û aram bikin. Bêguman dê pêşeroja zarokan bi vî şiklî bigihîji asteke bilind.

Hînkirina lîstikan û berdewamkirina lîstikan ji bo çanda mirovan gelekî girîng e. Ji aliye polîtîk erdnîgarî û civakî mirov li jiyana kurdan binêre, eşkereye ku kurd ji her gelfî bêhtir pêdiviya wan bi perwerdekirina zarokan ya bi riya lîstikan ve heye. Çimkî hemû nirxên gelan bi riya zarokan li ser ruyê cîhanê mayinde dibin û hebûna xwe bi vî awayî diparêzin. Pêşketin û xurtbûna xwe bi saya zarokên bîrewer didomînin.

1.Mijar

Lîstik ji keresteyên folklorê ne. Kesên ku ji çand û hunera xwe bêpar bijî, pêkane ku ew ê di dîrokê de têk biçê û bê jibîrkirin. Ji ber wê, dive mirov ji hebûna xwe hayedar bi, da ku mayînde bimîne. Lewma girîngiya mijara me, “Polînkirina Lîstikên Zarokan Yên Herêma Mêrdînê”ye. Polînkirina vê xebatê li ser hejmarê û cîhe ku zarok tê de dîlîzin e. Weke ku tê zanîn lîstik di jiyana û tevgerên zarokan de cîhekî sereke digirin. Ji bo geşedana wan ya fizîkî, zihnî, zimanî û hestî girîngiyeke mezin tîne ber çavan. Ji ber girîngiya vê xalê em li ser mijara lîstikan û polînkirina lîstikan sekinin.

2.Armanc

Herêma Mêrdînê ji aliye çand û hûnerê gelekî dewlemend e, lewma hêmanên vi bajarî ên folklorîk curbicur e û têra xwe heye. Me jî di vê xebatê de hêmana “lîstikê” bijartîye .Sînorên lîstikan li navenda herêma Mêrdînê ve girêdayîye. Lîstik di jiyana zarokan de roleke çawa digirin, girîngiyên lîstikan çi nin, di heman demê de jî taybetmendiyan lîstikên herêma Mêrdînê hatin ravekirin. Ligel van xalên girîng, lîstik li gorî cîh û hejmara kesan çawa tê guhertin, lîstikên komî û yê bi tena sere xwe çawa tînin hatin nîşan kirin. Me di vê xebatê de xwest ku, lîstikên zarokan ên kevînar û qedîm berhev bikin, da ku ji zarokan re di pêşerojê de bibe nimûneyek nivîskî û neyên jibîrkirin.

3.Girîngî

Edebiyat û folklorê zarokan li cîhanê xwedî girîngiyeke mezin e. Ev xala ji bo folklorê zarokên kurd jî derbasdar e. Lê heta niha li herêma Mêrdînê lêkolîneke di derbarê lîstikên zarokan de bi berfirehî nehatiye kirin. Me xwest ku bi riya vê xebatê hinekî rê lê bê vekirin. Girîngiyeke din jî ev e ku xebatên ji bo zarokan hatiye kirin, yek din li ser zêde bibe weke nimûneyeke nivîskî di arşîvan de cîh bigire. Mirov şahidiye dike ku, zarok bi saya lîstikan di civakê de xwe eşkere dikin û hest û xeyalên xwe bi vî awayî îfade dikin. Ev jî girîngiya mijara me derdixe holê.

Xebate me ji du beşan pêk tê, di beşa yekem de em li ser pênaseya lîstikê, bandora lîstikan li ser geşedana zihnî, zimanî, hestî-civakî û fizîkî rawestînin û di dawiya de jî taybetmendiyan lîstikan hatin rêzkirin. Di beşa duyem de em li ser dîroka Mêrdîn, gund û bajarokên wê sekinin. Piştî lîstikên ku bi riya hevpeyvînan hatin berhevkirin bi şiklekî zanistî hatin danasîn. Ji bo resenbûna lîstikan xera nebin jî me tenê li ser wan rastnivîsên biçûk kirin.

4. Rêbaz

Hemû xebat û lêkolîn di hindirê xwe de hin astengiyan dihewînin. Ji ber ku mijar ji aliyê literatûrê ve hinekî qels e, teknîka “hevpeyvîn” û “çavdêriyê” hat hilbijartin. Çarçoveya xebata me ji navenda Mêrdînê pêk tê. Herêma Mêrdînê ji aliyê gundan ve gelekî fireh e, ji ber vê yekê derfetên me ne gihîşte ku em yek bi yek li gundan bigerin û lîstikan berhev bikin. Ji bo berhevkirina lîstikan, kesên ku ji gundên Mêrdînê koç kirine û hatine li navenda Mêrdînê dijîn, me ji wan kêsan agahî stendin. Me ligel mezinan metoda “hevpeyvîn” ê; li gel zarokan jî metoda “çavdêrî”yê bi kar anî. Di komlîstikan de bi gelemperî metoda çavdêriyê hat bikaranîn.

Di xebate me de pirsgirêka herî mezin ew e ku di vê qadê de peydabûna çavkaniyên nivîskî bûn. Çavkaniyên me bi gelemperi devkî ne û li gorî hin kesan lîstik dihatin guhertin. Me resenbûna lîstikan xera nekirin, tenê li ser lîstikan rastnivîsên biçûk kirin.

Ev lîstik û keresteyên vê xebatê di sala 2021an de hatine berhevkirin. Vebêjerên van lîstik û keresteyan duwanzdeh (12) kes û bi giştî bîst û şeş (26) lîstik in. Di literatûrê de em rastî xebatên lîstikên “Herêma Silopiyayê”, “Herêma Hekariyê” hatin lê di derbarê lîstikên herêma Mêrdînê de me agahî bi dest nexistin. Ji ber vê rewşê ev mijar ji bo me girîng bû. Heta ku ji deste me hat me bi awayekî resen lîstik neqilkirin. Hem ji ber bêderfetiya aborî, ewleyî û demî, hem jî ya teknîkî dibe ku me hemû şiklên van lîstikan berhev nekiribin.

BEŞA YEKEM

(PENASEYA LİSTİK Û BANDORA LİSTİKAN Lİ SER GEŞEDANA ZAROKAN)

Lîstik di pêşvêçûyina zarokan de cîhekî girîng digire. Lewma di vê beşê de li gorî lêkolîneran pênaseya lîstikê hat ravekirin. Di heman demê de tesîra lîstikan li ser geşedana zarokan ya motor, zihni, zimanî û hestî-civakî hat diyar kirin. Di dawiyê de jî taybetmendiye lîstikan hat nişan kirin.

1.1.LİSTİK

Weke her mijarê dîroka lîstikan jî kur û kevn e; ji çêbûna mirovatîyê heya roja me, nişaneyê heyîna însanan diyar dike. Li gorî daneyên arkeolojîk ji aliyê curbicurî û dewlemendiya lîstikê û kelûpelên lîstikan, yekem çavkaniyên ku tên zanîn ji aliye Misriyan ve hatiye bikaranîn. Li Misrê (B.Z. 2600), li ser dîwarê Gora Ak-horê wêneyek hatiye xêzkirin ku di vê wêneyê de keçikek biçûk lîstika “çepikê” dilîze. Hespa text, zîzok, lîstikên xara, ji gorên Fîravûnan bûkên zarokan û hwd. ev lîstikên ku zarokên Misriyan listinê, dişibe lîstikên me yê iroyîn. Di berhemên Yewnanî de wêneyên lîstikên kaxezan, lîstikên topê û tableta “tavla”yê hatine peydakirin. Li Anatolyayê, li Mereşê ji aliye Hîtiyan ve kab û wêneyên ku tê de zarok dilîzin, hatine dîtin. (Canlı&Demiraslan, 2020, r.62) Ev bermayî û belgeyên hatine dîtin nişanê me dide ku dîroka lîstik, pêlîstok û listinê gelekî kevn e.

Di edebiyata zarokan de û di folklorê de lîstik cîhekî sereke digire. Lêkolînerên ku yê di qada zarokan de xebitîne li ser lîstikan pênaseyên xurt kirine.

Li gorî Huîzînga lîstik “berî ku mirov ji xwe re çandekê ava bike, bi hezar salan bêre lîstik derketiye holê. Ji çanda mirovatîyê kevintir e. Di heman demê de ji bo pêlîstokan jî ev tişt tê gotin. Li gorî xebatên arkeolojîk hatiye dîtin ku dîroka lîstikê û pêlîstokan bi hebûna mirovatîyê ve girêdayîye.”(Altınışık&Sümbüllü,2005,r.3-5)

Montaigne dibêje ku “lîstik karê zarokan e.”

Di qada geşedana zarokan de xebat û teoriyên herî baş hatine kirin. Piagetî jî ji van lêkolînerên qedîrbilind e. Ew jî li ser lîstikan wiha dibêje “zarok serpêhatî, agahi û tegîhiştinên xwe bi hev ve girê dide, weke diyardeyekê derdixîne hole”.(Sevinç, 2009,r.71)

Yörükoğlu dibêje ku “lîstik azadiya zarokan e, di hindirê zarokan de çî hûner hebe, hişyar dike geşedana zarokan pêş dixê”.(Bedirhanoglu,2011,r.25-26)

Froebelî; “Lîstik, rêya herî pêşketî ye ji bo geşedana zarokan. Jixwe lîstik tecrubeyeka jixweber dibexşîne zarokan. Daxwaza lîstikê bi awayekî siruştî di zarokan da derdikeve holê û herweha dibe sedema dîtina heyîna navxweyî ango bixwehesînê. Di vê serdemê da lîstik ne wextderbaskirineka bêmane ye û esil mijûliyeka pir cidî û girîng e”.(Subaşı,2021,r.5-6)

Ji bo ku mirov nirxeke bilind nişanî zarokan bide, riya herî baş lîstik e. Çimkî dema zarokan kêfxweş dikin, di heman deme de normên civakê yên sereke jî bi dest dixin. Di lîstikên zarokan yen kevneşopî de di bingehe de zarok du fonksiyonan dibînin. Yekemîn; lîstikên ku piştgiriye didin geşedana fizîkî û hişî. Mînak, lîstikên ku bi zugotinokan dest pê dikin, geşedana ziman û ragihandina zarokan pêş dixin. Ya duyemîn lîstikên kevneşopîne ku mezinên pêşerojê diyar dikin.Di heman deme de civaka ku tê de dijî nirxên wê bi dest dixê. (Altınışık&Sümbüllü,2005,r.8-11)

Jean Piaget jî serê xwe bi təkiliya di navbera lîstikan û gihandina zarokan de gelekî êşandiye. Li gorî Piaget lîstik, pêvajoya lihevkirina (adapte) zarokan a li gel her tiştî ye. Zarok her roj rastî tiştên nû tîn; gava rastî tiştên nû tîn, dengiya wî/wê xira dibe. Ji ber ku dîsa adaptasyona xwe pêk bîne divê van tiştên nû nas bike û organîze bike. Lîstik di vê pêvajoyê de wekî amûreke alikariya zarokî dike da ku adapteyî jiyanê û tiştên nû bibe. (Çocuk Gelişimi Modülü, 2019,r.130-132).

Zarok dema ku lîstikê dilîze ew rolên ku weke dê-bav, keçik-lawik tîne ser xwe; bi saya van rolên sereke nasnameya xwe ya zayendî bi dest dixê. Dîsa di malbata xwe de tiştê ku jê berpirsiyar be, bi riya teqlidê pêk tîne. (Akın,2021,r.4-5). Di lîstikan de rolgirtin heye. Bi vî awayî dema ku zarok dikevin şûna zarokê din yan jî dikevin rola bijîşk, perperok û tiştê din, pir zêde motive dibin, yan jî bi zarokan re empatiyeke xurt çêdibe. Zarok di lîstikan de berpirsiyariyên xwe dizanin û herweha xwe mecbûr hîs dikin ku li firaqên xwe (gog, ben, kevir, dar,tîr û kevan û hwd) xwedî derkevin.

1.2.GEŞEDANA MOTORÊ Û BANDORA LÎSTIKAN

Geşedana motorê, ligel pêşketin û mezinbûna fizîkî ve piştî encama geşedana mêjî û mejîpiştê, organizma bi daxwaziya xwe dibe xwedî hereketek(Artan&İsmihan,2012,r.168-169). Her wiha li ser van hereketan bandor û fêdeyên lîstikan hene.

Geşedana bedenî; dirêjbûna bejnê, kîlogirtin, geşedana lemlate, hestî, mejî, endamên sehekî bi kurtasî geşedana hemû endamên laşî dihevine. Tuğrul bo geşedana psîko-motor wiha

dibêje:”Piştî mezinbûn û geşedana bedenî, mejîpişt (omurilik) jî geşbûna xwe temam dike. Piştî vê temambûnê laş behremendiya her cure liv û tevgerê bi dest dixê. Ji vê yekê re geşedana psîko-motor tê gotin.”(Başak, 2019, r.64-65).

Di bingeha helwestên mirov de hin merheleyên bîyolojîk ên diyar hene. Sîstema tureyê ji dewra beriya zayinê dest pê dike, heta emre gihaştî(adolescence, kahilî) ya ciwan ve wekî binyadî û fonksiyonel dewam dike. (Pertev, 2008,r.35). Her wiha li gel geşedana fizîkî, lebatên hindirîn jî pêş dikevin. Di salê 3-6an de geşedana hûnerweriyên motor ji nêzîk ve tekîldar e. Geşedana fizîkî ve geşedana motorê di hindirê xwe dibe du beş; yekem hûnerên masûlkeya tenik, bikaranîna tilî û destan e. (nivîsandin, çirandin, xêz kirin, wêne çekirin). Duyem hûnerên masûlkeya hişk; avêtin, revîn, zîvirandin hwd. (Artan&Îsmihan,2012,r.176-179).Ev hûnerên bingehîn divê dor bi dor, li gorî geşedan û temênê zarokan bê bidestxistin. Dîsa di navbera 3-6 salî de divê zarok du babêtên girîng ên geşedanê hîn bibin; yek lixwenêrîn û paqîjiya rojane, ya dî jî bi awayekî baş bikaranîna koordinasyona dest û çavan e. (Pertev, 2008,r.43-44). Hin fêdeyên lîstikên zarokan ên li ser geşedana motorê ev in;

- Sîstema behngirtinê, gera xwînê û serifandinê bi awayekî xwezayî dişuxilîne.
- Di laşê zarokan de rûnê zêde û enerjîya zêde mayî diavêje derve.
- Zarok bi saya lîstikan hûnerên laşê xwe dibînin û xwe kontrol dikin.
- Ji bo obezîteyê parastineke bikêrhatî çêdike.
- Koordinasyona dest û tiliyan pêk tîne.
- Masûlke û hestiyên zarokan xurt dike. (Nişeyên Zanengeha Hacettepeyê,2015,r.6-7)

1.3.GEŞEDANA CÎVAKÎ-HESTÎ Û BANDORA LÎSTIKAN

Mirovên di geşedaneke normal de be eşkereye ku, dibe xwediyê hestên bingehîn. Hestên mirov fonksiyonekê wê heye ku, kesên bi awayekî xwezayî adapteyî jiyana xwe dike. Hest di buyerên guhertî de û li dijî serpêhatiyên weke bertekekê derdikevi holê û di her kesayetî de reaksiyonên cuda pêk tîne. Mînak; li pêşberî mirinekê hinek bihêz, girî û qirînê li xwe dikin, hinek kes jî bi awayekî xwînsar disekin. (Bayhan&Artan, 2013,r.217). Diyare ku nîşana insanetiyê hestê wî/wê ye. Ev xal jî bo zarokan jî derbasdar e. Zarok di jiyana xwe ya rojane de, di dibistanê û di lîstikên xwe de, pêwîste ku hest û xwestekên xwe diyar bikin. Zarokên

ku aruzeyên xwe, xeyalên xwe bi awayekî rehet diyar bike, ew dê di pêşerojê de bibe miroveke jixwebawer.

Du salên pêşî ji bo geşedana zarokan gelek kiritik in ku hesta baweriya bingehîn li vê dewrê pêk tê. Di navbera mehên 6-12an de pêwistiya bingehîn ya zarokan hezkirin nêzikahî û xwedîkirin e. Ji ber vê yeke jî eleqeya mezinan xwedî roleke sereke ye. Li vê deme girîgtirîn kes dayik e. Dayik dema ku pewistiyên zarok bi cîh tîne, di heman demê de bingeha hesta baweriya bi xwe û bi hawirdora xwe re jî çê dike. Di zarokan de têgeha “ez” piştî sê salî dest pê dike.yani tegihiştineke xwenavendîtî(egosantrik, bermerkezci)heye.Eger dê û bav têra xwe eleqe û hezkirin bidine zarok, dê rumeta xwebûnî ya wî/wê baş û musbet be.(Pertev, 2008, r.37-38).

Zarok her ku temenê wî/wê mezin dibe ji aliyê civakîbûne de jî pêş dikeve. Zarok 3-6 salî de weke gihîştîyan dikarin xwe ifade bikin, mezinên xwe dikarin minak bigirin, di navbera xwe de dikarin hevkarîyê, piştevanîyê û biratîyê pêk bînin. Lewma bandora lîstîkan jî di tevger û geşedana hestî-civakî de roleke girîn digire. Hin fêdeyên lîstîkên zarokan ên li ser geşedana hestî-civakî ev in;

- Xwebawerîbûn, xweşbînî û hesta qebûlîkirinê pêş dixin.
- Rolên zayendan hîn dibin û li gorî wan tevgerê distînin.
- Distûr û qaideyan dipejirînin.
- Hunerên pêşengiyê bi kar tînin.
- Di jiyana de rolên civakê, rolên dê û bavên xwe hîn dibin.
- Fîkr û ramanên xwe, hest û xeyalên xwe transferî amuran û objeyan dikin.
- Serpêhatiyên xwe, hestên xwe bi saya lîstîkan eşkere dikin.
- Çareserkirina buyêren bipirsgirêk hîn dibin.
- Bi lîstîkên civakî-dramatik hunerên empatiyê geş dibin.
- Bi saya lîstîkan alîkarî, ragihandin û parvekirinê fêr dibin.
- Zarok, di lîstîkên xwe de ji bo ku bigihîjin armancên xwe yê hevpar, di navbera xwe de hevkarî û piştevanîyê ava dikin. (Nişêyen Zanengeha Hacettepeyê,2015,r.9-11).

Her wiha lîstik ji bo geşedena zarokan ya fizîkî, zîhnî û zimanî û geşedana civakî roleke girîng digire.

1.4.GEŞEDANA ZÎHNÎ Û BANDORA LÎSTIKAN

Tefekur, çêkirina têgîni têkilîdanîna di navbera bûyeran, çareserkirina probleman û neqilkirina zanyariyan di nav geşedana zîhnî û ziman de nin. Zarok tişt û buyerên hawirdora xwe idraq dike û her wiha dibişîvîne. Piştîre ev parçeyê detayan hevyeke dike, lihevîne .(Pertev, 2008, r.38-39). Di geşedana zarokan de, geşedana zîhnî cîhekî sereke digire. Tesîra xwe li ser hemû geşedanên din jî dike. Diyare ku di hemû tevgerên me de bandora hişê me heye. Her wiha jiyana mirovan bêguman bi hiş ve girêdayîye.

Zarok bi naskirin û kişîfîkirina amûrên derûdora xwe serkeftina pêşîn ya geşedana hişî tahm dikin. Ev tahm ji bo zarokan pêvajoyeka dijwar û bêhempa ye. Ji bo pêşveçûna hişî ya bi kiryarên fêhmîkirin û hînbûna cîhanê pêk dihe, geşedana hişî dihe gotin. Ev geşedan ji pitiktîyê dest pê dike û heta dimire dewam dike. Herweha ew pêvajoya bibandor ya naskirin, fikirîn û hînbûna zarokan ya derûdor û cîhanê ye. (Sönmez, 2000, r. 90).

Ji xebatên geşedana hişî ya zarokan, xebata herî bibandor ya Jean Peagetî ye. Peagetî li gor çavdêrî û tecrubeyên xwe geşedana hişî bi çar serdeman pênas kirîye. Li gor wî geşedana hişî li gor van serdeman bi awayên cuda bi pêş ve diçe. Serdema motor-sehekî (0-2), serdema berî kiryarîyê (2-6), serdema karên şênber (6-11) û serdema karên razber (12-16). Serdema motor-sehekî ji zayîna zarokan heta du salîya zarokan dewam dike. Zarokên vî wextî her ku diçe bi derûdora xwe ra zêdetir li hev dikin. Ji aliyê hunerên hişî ve nafîkirin û nizanin, herweha ne xwedî hunereka axiftinê ne jî loma bi piranî ji aliyê tevgerên xwe yê motor-sehekî ve dizanin û difîkirin.(Güneş, 2021, r.100-101)

J.Pagetî li ser geşedana zarokan, di derbarê geşedana zîhnî de teorî û xebatên gelekî bikêrhatî û giranbiha ji me re mîrate hiştiye. Her wiha ji nivîsandina teorî û lekolinên Piagetî heya roja me em nerînen Piagetî bikartînin.

Xebatên li ser lîstikên zarokan hatine kirin nîşanî mirov dike ku, bandoreke mezin li ser geşedana zîhnî jî kirîye. Hin fêdeyên lîstikên zarokan ên li ser geşedana zîhnî ev in;

- Lîstik li ser zarokan hesta keşîfîkirine û meraqê pêş ve dibe.
- Di navbera obje û alavan de polînkirin û pênasîyan dikin.
- Rêzkirina buyeran hîn dibin.

- Giştîkirina agahiyan pêk tînin.
- Fikr û ramanên razber diafirînin.
- Tegîhîştinekê di navbera sedem û encamê dimeşînin.
- Têgîne nû bi dest dixin.
- Pirsgirêkên xwe bi awayekî xwezayî çareser dikin.
- Di navbera objeyan şibandin û cudatiyan fêr dibin.(Nişêyen Zanengeha Hacettepeyê,2015,r.9-11).

1.5.GEŞEDANA ZIMAN Û BANDORA LÎSTIKAN

Ziman; hest û raman, xwestek û aruzeyan bi riya nivîs an jî bi jest û jargonan îfadekirin e. Zarok, derûdora ku tê de dijîn, ji bo ku pêdiviyên xwe pêk bînin pêşi hêmayan û dangan piştî navê alavên ku yê di jiyana xwe de bikartînin hîn dibin. Piştî dubareyên dûvdirej peyvên ku hin bûne bi hev ve girê dide û hevokên dirêj saz dike.(Güleryüz, 2013, r.37-38)

Zarok di 3-4 salîya xwe de zêdetir hînî peyvan dibin. Ji alîyekî ve hînî peyvên nû jî dibin, ji aliyê din ve jî peyvên ku dizanin zêde bi kar tînin. Piranîya zarokan di vê serdemê da hînî zimanê xwe yê zikmakî dibin. Dikarin bi zimanê xwe îfade bikin. Bikaranîna zimanî piralî ye. Hestên xwe, fikrên xwe û têkilîyên xwe di vê serdemê de vedibêjin. Carinan jî xwe bi xwe diaxivin. Nêzî hezar peyvan dizanin, jixwe zarok di çar salîya xwe de ji aliyê gramerê ve asta xwe temam dikin. (Yavuzer, 2018, r. 88-92).

“ Oztürk dîyar dike ku derheqê hînbûna zimanî ya zarokan da nêrînê cuda hene. Yek jê nêrîna psîkolînguîstîk e. Ev nêrîn qebûl dike ku her zarok wexta ku çêdibin xwedî mekanîzmeyeka taybet in ango zarok bi xêra vê mekanîzmayê hînî zimanî dibin (Chomsky, 1969) nêrîna din jî teorîya hînbûnê ye. Li gor vê nêrînê zarok bi teqlît, perçinkirin û bi xelatan hînî zimanî dibin (Skinner, 1957) ; nêrîna din jî teorîya hişî ye. Li gor vê nêrînê zarok bi pêşveçûna hunerên hişî hînî zimanî dibin (Bloom, 1995). Gelek nêrîn hene lê em dikarin bibêjin ku nêrînê derheqê hînbûna zimanî da, nêrînê sereke ev in.(Vgz.Güneş, 2021, r.100-101).

Li ser geşedana ziman gelek teori û teorisyen hene. Di nav wan de ê herî navdar Noam Chomsky e. Li gor Chomskyî mirov dema ku dihên dinyayê xwedî mekanîzmeyeka zimanî ya taybet in. Ziman ew pêvajoyê ye ku zarok xwe bi xwe pêk diînin. Ji bo axaftinê hewcedarî bi

bihistîne heye. Ligel van tiştan jî, pîvan û bingeha zimanî li gor kapasîteyên xwe hîn dibin. (Güneş, 2021, r.101-102)

Geşedana ziman têkel û girift e. Lêbele kêr zarok hinî ziman nabin. Di geşedana ziman de ancax ji %2 ê ji wan ji ber sedemên taybet paşde dimînin. Yanî di bin şertên asayî de mumkin nîne ku zarok zimanê dayik hîn nebe. (Pertev, 2008, r.53-54)

Li gorî rewşenbîran tevgera malbatan û şiyarkerên derûdorê li ser zarokan bandoreke girîng pêk tîne. Zarokên ku ji aliye geşedana ziman ve paşdemabin, di kesayeta wan de xwenebawerîbûn pêk tê. Lewma ev xwenebawerîbûn di derûniya zarokan de rewşên neyinî çê dikin. Zarok xwe ji civakê dur dixin, di hindirê xwe de dinyayeke bi tena serê xwe ava dikin. Ev xalên bingehîn di zarokan de hin kêmasiyan jî bi xwe re tînin. Pêşveçûna ziman di jiyana zarokan de, xaleke bingeh e. Her wiha, lîstik li ser geşedana zarokan ya zimanî jî roleke girîng digire. . Hin fêdeyên lîstikên zarokan ên li ser geşedana zimanî ev in;

- Gencineya pêyvan geş dikin.
- Hevokên dirêj pêk tînin.
- Hûnerên ragihandinê pêş dixin.
- Hûnerên xweîfadekirinê û vegotinê pêş ve dibin.
- Bi saya lîstikan li gorî çandê û civakê zimanekî bikêrhatî derdikeve holê. (Nişeyen Zanengeha Hacettepeyê, 2015, r.8-9).

1.6. TAYBETMENDIYÊN LÎSTIKAN

- Bi gelemperî di hindirê xwe de mebestekê dihewîne.
- Ji ber xwe ve derdikeve holê.
- Dema lîstikan û sînorên lîstikan henin.
- Birêzik an bêrezik dikare bê lîstin.
- Di lîstikan de tecrûbeyên zarokan gelek caran tînin dîbare kirin û tiştên nû tînin ceribandin.
- Lîstik çawa biencam bibe, çawa berfireh bibe ji serî de naye zanîn.
- Carîna ji jiyana rasteqîn de dikarin dûr bikevin.
- Kêfxeşiyê û dilrehetbûne didin zarokan.

- Lîstik rolên jîyanê, kar û barên mirovan nişan didin.
- Lîstik pêvajoyeke zindî û dinamik e.
- Lîstik ji derve mûdahaleyan napejirîne.
- Lîstik baldarbûne û koordinasyonê dixwaze.
- Zarok di lîstikan de ewlehîyê de ye, ji ber vê yekê motîvasyona wê/wî bilin dibe.
- Zarok pêşvêçûyîna têgeh û biwêjan pêk tînin.(Sevinç,2009, r.28-29)

Di taybetmendiyên jorîn de mirov dibîne ku lîstikên zarokan ne tiştêkî ji rêzê ye. Di jiyana zarokan de bandoreke mezin çê dibe. Zarok bi saya lîstikan bi deme re kesayeta xwe hêdî hêdî geş dikin. Dema ku zarok dilîzin, ew agahiyên ku didin hevdû û distînin, mayinde dibinin. (Oyun ve Oyuncak Modülü, 2016,r.2-3).

Lîstikên bi hev re tê lîstin di navbera zarokan de tekîliyêkê xurt pêk tîne. Ji bilî van, girêdaneke erênî, hevparî, xweşî û hevaltîyê jî bi awayekî xwezayî derdixe meydanê.

Hînbûna meşê û bazdanê ji bo geşedana zarokan ya motor û fizîkî cîhekî girîng digire. Zarok dikarin ji hemû amur û tiştên wekî din lîstikan derbixin. J.J.Roussesau di derbarê dînamîkbûna zarokan wiha dibêje. “Ji bo zarokan, mala ku tê de dijîn; dinyayeke gelekî mezin e. Bi nerîna zarokan; pişt derî, binê derencan, dolabên veşartî, deriyên girtî, hemû beşên malê ji bo wan cîhên keşîfkirinê ne. Zarok bi saya van tiştan têgehên weke sar-germ, hişk-nerm, sivik-giran hîn dibe.” Weke ku tê gotin, lîstik ji bo zarokan bêsînor e. Mereq û keşîf bi hev re girêdayî ye.

Lîstikên zarokan huner û berhemine sereke ne di nav kereste û mîrateyên folklorê de. Çimkî lîstikên zarokan yek ji wan huneran e ku ji bo neqilkirina çand, tore, adet, nirx, reng û rewşa miletekî di navbera nifşên cuda da wezîfeya pirê pêk diînin. Herweha di geşedana zarokan ya fizîkî, zêhnî, zimanî û exlaqî da tesîreka lîstikan ya mezin heye ku îroj bêguman her kesê wê nerîna qebûl dibe. Lewma lîstikên zarokan yê qedîm pîralî ne û dibe ku ji gelek alîyan ve bihên nirxandin. (Subaşı,2021,r.13-15). Em ê jî li gorî nerînan li ser lîstikên zarokan yê qedîm yê li herêma Mêrdînê bisekinin.

BEŞA DUYEM

(DANASÎNA HERÊMA MÊRDÎN Û LÎSTIKÊN GELÊRÎ)

Lîstikên zarokan huner û berhemine sereke ne di folklorê de. Çimkî lîstikên zarokan ji bo veguheştina çand, ziman, nirx, reng û rewşa gekekî di navbera nifşên cuda de pêywira pirê pêk tîne. Di vê beşê de me dîrokçeya herêma Mêrdînê û danasîna bajar û gundên wê bi kurtasî ifade kir. Navê van lîstikan her çiqas bi giştî wekî lîstikên zarokan xuya bikin jî, ji kesên ciwan dest pê dikin heya mirovên navser berdewam dikin lewma li şîna wê me têgeha lîstikên gelêrî nirxandî. Di vê beşê de 26 lîstik hat berhevkerin, navê van lîstikan bi kijan navî hatibe gotin, bi halê xwe yê resen hat îfade kirin.

2.1. DIROKA HERÊMA MÊRDÎN

Li ser navê bajarê Mêrdînê gelek şirovê û dîtî hene. Li gor Hammer, fermandarê Îranê Ardeşîr, bi qewmeke şerkar, bi navê Mardeyan hatine û li vir cîh bûne, ji ber ve yeke navê bajar bi deme rê bûye Mêrdîn. Li gorî çavkaniyên Sûryaniyan “Marde” wateya wê keleh e. Ev nav ji wir hatiye. Niha navê Mêrdîn di çavkaniyên Ereban de weke “Maridin” derbas dibe û iroj jî ev nav tê bikaranîn. (Acar, 2016, r, 22-23).

Mêrdîn bajarekî Bakurê Kurdistanê ye, ku îro dikeve Komara Tirkiyeyê. Bajarekî Mêrdînê ji başûrê xwe ve bi Rojavayê Kurdistanê, ji rojhilatê xwe ve bi Sêrt û Şîrnexê, ji bakurê xwe ve bi Amedê û ji rojavayê xwe ve jî bi Rihayê hatiye pêçan. Hejmara niştecihên wê 862.757 kese. Qezayê bi Mêrdîn ve girêdayî ev in: Qoser, Artuklu, Nisêbîn, Midyad, Mehser, Dêrika Çiyayê Mazî, Şemrex, Kerboran, Stewr û Rişmil.

Bajarekî Mêrdînê, Mardon, Mirde an ku Marde yek ji navdartirîn û kevintirîn bajarê Mezopotamyayê ye. Bajar li ser çiyakî ava bûye. Keleha wê ya kevn, hemû rêyên bajêr bi xwe ve girê dide. "Mîrê Kelahan" hatiye gotin ji Keleha Mêrdînê re. Di dîrokê de gelek qralan xwestiye wê têxe destê xwe, lê Keleha Mêrdînê rê nedaye wan. Bajar li başûrê kelehê ava bûye. Xanî li du yê din, bi hevûdu ve hatine girêdan. Kevirên wan yê sipî û zer ji bo avakirinê hatine peyde kirin. Bajar, bi ava xwe ya hênîk û xwezaya xwe ya balkêş bi navdar e. Bakurê wê cîhê bexçe û bostana ye.

Di dîrokê de ji bo bîdestxistina bajêr şerên giran çêbûne. Berî çêbûna Mesîh, aramiyan û farisan şerên giran kirine. Demekê Romê li vir mane. Bi hatina îslamiyetê, di dema Omerê kurê Xettap de, hatine bi ser bajêr ve bajar kontrol kirine. Kurdan di dema Merwaniyan de bajar bi baştirîn îdare kiriye. Piştî Artukî li vir bi cîh bûne. Bajar, bi aqilmendiya Idrîsê Bedlîsî, di dema Selîmxanê kurê Sultan Beyazî de ketiye kontrola Osmanliyan.(
[https://ku.wikipedia.org/wiki bajarê mêrdîn](https://ku.wikipedia.org/wiki/bajarê_mêrdîn))

2.2.GUND Ê MEZREYÊN BAJARÊ MÊRDÎNÊ

Bebilcewz, Bihêrkê, Bilalya, Bixêdik, Bîrik, Bîrtewa, Bîrzirav, Bozqetrê, Cewzat ,Çal Çeltûk, Çilkanîkan, Dara, Dêra Xerabe, Zehferan, Dêrdûk, Dikûk, Diyarê Dêrê, Dîbek,Domuza, Ehmediyê, Embarê, Eqres, Girherîn , Girmasek , Gocek, Golyêt, Gundikê Heydo, Gundikê Hilo, Gurgurîn, Hecîxela, Hindula, Kaniya Şêx, Kanîguriyê, Kuçûka, Kuferdel, Kurka Çeto , Mensûryê, Mûsîka, Pîrebok, Qelendera, Qelitmera, Qeraşîka Jor, Qeraşîka Jêr, Qesra Ehmedê Xêro · Qesra Qelenderan · Qews · Qurdîs · Sarinc · Sirêçk · Şatih Şeqlan Şevreşk, Şêxan-Siltan Şêxmûs, Tilşihîr,Tiwêrîk, Xanika Jêr, Xanika Jor, Xerabderbê,Xirbêqeblo,Xubêr,Xudûr,Zaqirt,Zeytûna,Zêdyê.(*[https://ku.wikipedia.org/wiki/Bil aliya](https://ku.wikipedia.org/wiki/Bilaliya)*)

3.LÎSTIKÊN HERÊMA MÊRDÎNÊ

Di xebata me de tê dîtin ku lîstik li ser mirovan, nemaze li ser geşedana zarokan tesîreke mezin pêk tîne. Zarokan, ji aliyê fizîkî, zihnî, zimanî û civakî pêş ve dixê. Kêfxweşî û tîrêjên hevaltiyê pêk tîne. Civaka ku zarok tê de dijîn bi xwe re rêzikên xwezayî diafirîne. Lê di vê veqetandinê de rêzik ne teqez in. Li gorî şert û mercan têne guhertin. Hinek lîstik bi tena sera xwe, hinek bi komî tîn listin. Hinek li derve, hinek jî li hindirê malê tîn listin. Lîstikên ku me berhev kirine, temêne wan ji 5 salî dest pê dike, heya mirovên gihiştî berdewam dike. Me ev lîstikan di sala 2021 an de bi riya hevpeyvîn û çavdêriyê peyda kir. Bi giştî 26 lîstik in, ji bilî lîstika Qoqla, keçîk û kurîk dikarin hemûyan bi hev re bilîzin. Ji van lîstikan hinek zîndî ne, ji aliyê zarok û gihiştîyan bi awayekî xwezayî têne parastin. Hinek jî, ji ber amurên dijital (telefon, tablet, TV), bajarbûyin, û derfetên civakê nayên listin. Em ê jî li gorî nerînan li ser lîstikên zarokan yê qedîm yê li herêma Mêrdînê bisekinin.

3.1.Dar û Pelik

Herî kê m bi du kesan re tê leyistin. Keçik an kur li derve dikarin bilîzin. Pelik kurt e, dar dirêj e. Her du aliyê pelik tuj dikin, datînin ser di kevira, darê li pelik dixin, pelik diheri cîhekî dûr, cîhê ku pelik lê dikeve ji wir de berdewam dikin û diavêjin ê herî nêzîk biavêje û li pelik bixe bi ser dikeve.

3.2.Laga

Herî kê m bi sê kesan re keç an kur dikarin bi hev re bilîzin. Ev lîstik li derve tê îcra kirin. Bi kevirek girover û kevirên pehnikî tê leyistin. Ji bo gokê cîheke tê nişan kirin, ji cîhê gokê lingek li du yeke heta bista tê jimartin û xetek ji bo kevir avetinê tê diyar kirin. Yek dibe pîrik, li ber goka(kevirê girover) xwe disekine yê din jî bi kevirên xwe ye pehnikî li xeta ku hatiye diyarkîrî li gokê dixin, heta ku pîrik gokê rast bike, dayine şîna wê; divê yê din jî birevin cîhê xwe. Pîrik piştî rastkirina gokê, bigîhîje destê xwe li kesekê/î bixe, ew kesa dibe pîrik. Heya ku zarok ji lîstikê aciz bibin, bi vî awayî berdewam dike.

3.3.Heftok

Herî kê m bi du kesan re tê leyistin. Bi penç keviran dor bi dor tê îcra kirin. Di serî de lîstik bi çend kopriya encam bibe ew tê diyar kirin. Dora kê be, her penç kevirên xwe diavêje erde. Beşe vê lîstikê; yeka yeka, dido dido, sisê sisê, tepişk, kopri ye. Bi yeka yeka dest pê dike. Bi destekî kevir bi hewa dixwe ji erde radihêjî kevirê heta ku biqede. Ji bo didokan û sêkan jî ev rewş derbasdar e. Di tepişk(dörtler)de kevirê didin alî, û bi çar keviran dilîzin. Herî dawî de kopri tê listin. Di vir de bi destekî; tiliya pêşî û tiliya ortê kopri tê çekirin, da ku keviran bi hewa xin û tê re derbas bikin Lê bele dema ku kevir bi hewa tê xistin, divê destê yê ku dilîzi li kevirên din nekeve, lêkeve dibe dora yê din.

3.4.Heyv û Simbil

Bi du kesan re tê leyistin. Weke lîstika ‘yazı tura’ ye. Di serî de her yek ji xwe re ruyekî pereyê hildibijêre. Yek dibe heyv û yek jî simbil, piştî li diwarekî dixin, an jî diavêjin ser destê xwe kê çî bijartibe, heyv an jî simbil ew bi puanekî bi ser dikeve.

3.5.Xar(bilye)

2-10 kes dikarin bi hev re bilîzin. Li derve an jî hindir tê leyistin. Di xetekê de xar bi navber navber sê an çar heb tê rezkirin. Ji bo destpêkirinê nezî metreyeke ji xara yekemîn sînor tê diyarkirin. Ji wê xeta han pê ve xar tê avêtin. Mebest ew e ku, kî xarê li xarekê din bixe ew bi ser dikeve. Heta ku di destê kesekî de xar nebîne berdewam dike.

3.6.Malik

Bi tena sere xwe, an jî bi çar penç kesan re dikare bê leyistin. Bi gelemperî keç vê lîstikê dilîzin. Bi firaxên malê an jî ê ji derve hatine dîtin tên leyistin. Her zarok rolekê (Dê, bav, pîr, kal, mamoste, firoşker, bijîşk) digire, li gorî roli rolên xwe di lîstikê de cîh digirin. Bi tena serê xwe jî, alavên ku di destê wan de an jî yê ji derve hatine kirîn li gorî hezên xeyalê xwe diafirînin. Ev lîstik, bandoreke hestî-civakî derdixe holê. Lewma rolên civakê, berpirsiyarên dê û bavê xwe, berpirsiyarên birayê û xwişka xwe an jî berpirsiyarên xwe hîn dibe. Di heman demê de rêgezen jiyana rojane bi awayekî xwezayî tînin cîh.

3.7.Sobe(veşartok)

Herî kêr bi du kesan tê leyistin. Zarokek bi zugotinokekê mîna “vîngo vînkes pîrka we ez” dibe pîrik. Piştîre dîwarek an jî dîrekek wekî qelê tê nîşankirin. Pîrika me berê xwe dide qelê û çavên xwe digire. Heta sedî dihejmêre. Di ber hejmartinê re lîstikvanên din diçin xwe vedîşêrin. Gava ku pîrik zane ku hemûyan xwe veşartin, çavên xwe vedike. Piştî çavê xwe vekir li wan digere. Armanca wî/wê ew e ku wexta ku çavên wî li lîstikvanan ket bibêje “sobe” û di wê deme de bazde dest bi qelê bide. Heger pîrikê wisa kir ango lîstikvan hemû “sobe” kir û şewitandin bi ser dikeve û ji pîrikê jî rizgar dibe. Li şûna wî kesê ku ewilî hatî sobekirin dibe pîrik. Heke na, lîstikvanek tenê jî ji pêşiya pîrikê qelê sobe bike, pîrikbûna wî/wê dewam dike.

3.8.Sê Quçê

Herî kêr bi şeş kesan re û li derve tê lîstin. Di serî de lîstik di çenda de tê qedandin ew tê diyarkirin. Piştîre du kom tê çekirin hejmara her komê wekhev tê dabeşkirin. Quç kevirên mezin in, bi navbereke tê rêzkirin. Di navbera her du koman de divê nêzî bîst metreyan navber hebe, da ku kevirên biçûk li kevirên mezin (quç) bixin. Dişibe bowlinge jî lê di vir de du kom hene. Her du kom li hember hev in. Dora kîjan lîstikvanî hat kevirên xwe diavêje. Kîjan kom, quçê taximê ê li hemberî xwe keviran wan bigiştî biavêje erdê, ew kom bi ser dikeve.

3.9.Qoqla

Herî kêr bi sê kesan re tê lîstin, yek dibe pîrik, topê datîne erdê û li ber topê çavên xwe digire, heta sedî dihejmêre. Heya ku hijmartina xwe biqedîne, divê yên din jî xwe veşêre. Di encamê de pîrik dema ku durî topa xwe dikeve, zarokek diçe lingên xwe li topê dixê, diavêje cîhekî dûr, wê demê yên ku hatîne dîtin heta ku pîrik dîsa topê tîne şûna wê dikarin xwe veşêrin.

3.10.Çavgirtinkê

Herî kêm bi du kesan tên leyistin. Keçik an kur bi hev re dikarin bilîzin. Yek dibe pîrik, çaven wî/wê ten girtin. Lîstikvan li dora pîrikê digerin, destê xwe didinê û direvin, Pîrik çavên wê girtiye, kê pêşî zeft bike ew a/ê ku girtiye ew dibe pîrik. Ji bo ku zarok nekevin rewşeke xetere û zerarê nebînin divê lîstik li cîhekî ewlehî bê lîstin.

3.11.Çeqalîk

Bi tena serê xwe an ji bi komî dikare bê leyistin. Çeqalîk ji guliyên darê tê çekirin. Her du aliyê vî amurî bi lastîkekê girê didin, ji bo ku kevîr li ser bisekine şîna kevîrekî dihelin, kevîr li ser lastîkê datînin; pêşiyê bi qewetekî xurt lastîk dikişînin paş piştî kevîr berdidin, li ku nişan girtibin li wir dixin.

3.12.Teyare

Bi tena sere xwe an jî bi komek zarok re dikare bê leyistin. Bi gelemperî kur vê lîstîkê dilîzin. Ji kaxezan an jî bi naylon û textîkan balafir tê çekirin. Benekî nezî set metreyî dirêj peyda dikin piştî bi textîkê balafirê tê girêdan. Benê teyarê hêdî hêdî tê berdan û tê firîn. Armanç ev e ku teyarê bifirîne cîhê herî bilind, da ku di asîman de xuya jî neke.

3.13.Zîzok

Bi tena sere xwe an ji bi çend kesan re dikare bê leyistin. Keçik an kur dikarin bilîzin. Li ser cîhekî tîkûz, tê leyistin. Zîzok dişibe konî yê û aliyekî wê tûj e. Ev aliyê tûj bi awayekî lez, li ser cîhê hişk tê avêtin, da ku li dora xwe bizîvire. Zîzoka kê herî dirêj dom bike, ew bi ser dikeve.

3.14.Xazoz

Bi tena sere xwe an jî bi çend zarokan re dikare bê leyistin. Bi qapaxên şûşeyên gazozan tên leyistin. Qapağekê li yeke dixê, dema ku biqûlîpe yeke jê distîne. Heta ku qapak bi kesekî re nemîne, wê demê ye qapaxê wî/wê zêde bi ser dikeve.

3.15.Lîstikên ta

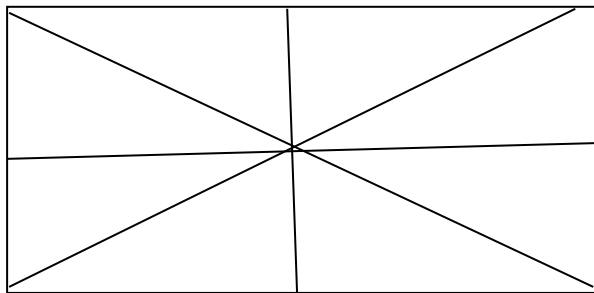
Bi du kesan re tê leyistin. Hem keç, hem kur dikarin li derve an li hindir bi hevdû re bilîzin. Ji lîstikvanan yek ta derbasî nav tiliyên xwe dike û deseneke çê dike yê hember jî ta ji destê wê/wî derdixe deseneke jê cudatir çêdike bi vî awayî dewam dike, da ku yek ji wan xwe şaş bike. Ev lîstîk masûlkeyên zarokan yê zirav pêş dixê, li ser hişê zarokan jî bandoreke erênî pêk tîne.

3.16.Heft kevir

Herî kê m bi şeş kesan re tê leyistin. Keçik an kur li derve bi hev û du re vê listikê dikarin bilîzin. Du kom wekhev belav dibin. Heft kevirê rast, li ser hev tê rezkirin, xetek ji bo avêtina topê; nêzî 6-7 metreyê tê xezkirin. Dora kîjan kesî tê bi herdû destan xwe topê li keviran dixê, yê ku kevir avêtin erdê baz dide, yê li hemberî wan jî topê diavêjin listikvanên ku direvin, ji bo ew kesa ji listikê derkeve. Di wê demê de divê hevalên din jî keviran dayinin ser hev. Kevirê ketibe erdê, hemûyan li ser hev rêz bike, di rêzkerinê de top lê nekeve ew taxim listikê distîne û bi ser dikeve. Lê wexta ku kesekî kevir li ser hev rêz nekir û ji listikê yek bi yek derketin, dora listikê tê guhertin.

3.17.Sêberg

Bi du kesan re tê listin. Keç an kur dikarin bi hev dû re bilîzin. Çargoşeyek tê xezkirin sê kevir reş, sê kevir spî ne. Li ser xetekê çep û rast an jî rasterast kevir tîr rezkirin ji bo ku rêzek çê bibe divê her sê kevir heman rengî be. Yê ku heman rengî li ser xetekê sererast bike, ew bi ser dikeve.

3.18.Pêderxistinok

Herî kê m bi du kesan re tê leyistin. Keçik an ku dikarin bilîzin. Mezinêk, zarokan li dora xwe kom dike û ji wan re li gorî temen û geşedana wan mamikan dibêje. Li bende wan hinekî disekine, da ku zarok li ser mamikê bifikire û kûr bibe. Piştî hinek serbenan dide wan, ku hîn nikaribin pêderxin wê demê bersivê dide wan.

3.19.Hêklê meklê

Bi vê zugotinokê dest pê dike:

Hêklê meklê

Çalim çêklê,

Hestiyê kewê

Li ber kewê

Kewê firî

Apê gurî,

Hat ser vir de rî/danî...

Ev listik bi tiliyan tê listin, zarok tev destê xwe datînin û tiliyên yên wan bi peyvan tê hejmartin û peyva dawî li ser kîjan tiliyê bisekine ew kes wê tiliya xwe qat dike, ev yek dîsa dubare dike û yê ku ewil pêçiyên wî hemî tînen qatkirin ew ji listikê derdikeve û yên mayî dewam dikin dîsa yê ku tiliyên wî/wê hemî bînen qatkirin ew ji listikê derdikeve û ev tişt heta ku kes biqedin dewam dike yê kudimîne dawiyê bi ser dikeve.

3.20.Çizgî

Li derve herî kêr bi du kesan re tînen listin. Li ser derenceyan ji yekê heta pancan hejmar tê nivîsandin. Kevirê pêhn radihêjin, bi lingan yek bi yek ji jor dadikevin derenca pêncan. Divê kevir bi lingê û careke de bê avêtin. Dema ku tê ya pêncan, kevir datîne ser serê xwe û bi destê xwe çavên xwe digire, da ku kevir nekeve û derkeve derenca yekemîn. Bir serkeftî bigihêje derenca yekemîn, puanekî distîne.

3.21.Listikên topê

Li derve an hindir tenê an bi çend kesan re bi her awayî tê listin. Listikên topê carina ji kaxezan, naylonan, carina jî ji goreyan tê çêkirin. Amura topê li gorî alavên li malê nayê bikaranîn, yan jî ji alavên derve yê avêtî tê afirandin. Ev jî hêzên xeyalê zarokan diyar dikin.

3.22.Can

Herî kêr bi 4 kesan re tê listin. Di serî de listik dê piştî çend hejmaran biqede tê diyarkirin. Di vê listikê de du kom li hemberî cihê xwe digirin, du heval yê heman komê diçin ber bi du aliya. Di navbera her du koman herî kêr deh metre tê nişankirin. Listikvaneke dijberî komê dikeve navbera herduyan, topê diavêjin ê ku di ortê de yî, ku top lêkeve ew ji lîskê derdikeve. Koma din dema ku topê biavêje û li wan bikeve ji listikê derdikeve. Lê yê/ya ku di ortê de topê bi herdu destan bigire canekî distîne. Dema ku top li ê can stendiye bikeve ji ber can ku zêft kiribû mafê wê/wî heye û dikari dîsa bilîze. Dema ku ew derkeve A/Ê din dikeve navbera wan. Ya/yê herî dawî bibine, divê heft cara di navbera koma ku li dijî wan

de biçê û were, di heft caran de çû û hatinê de top lê nekeve ew kom bi ser dikeve. Bi awayî lîsk berdewam dike, da ku dora koma din bê.

3.23. Xanîk

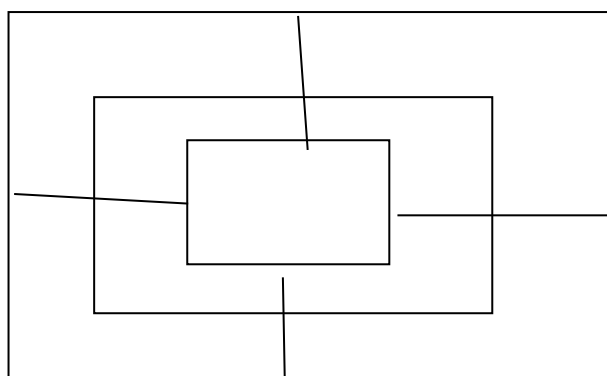
Bi tena sere xwe yan jî biçend kesan re dikare bê leyistin. Ev lîstik li ser çêkirina xaniyan hatiye avakirin. Yanî em dikarin bibêjin lîstika zarokan a avahîsaziyê ye. Alavên vê lîstikê carinan qerton in carinan text in lê bigelempêrî herî û kevir e. Hem keç hem jî kur dikarin vê lîstikê bilîzin. Divê em ji bîr nekin ku di navbera keç û kuran hevpariyê peywirî heye. Kurik xanî çêdikin qîz jî alavên ji bo xanî peyda dikin û bi gihayê ku ji derve hevdanin mala xwe dixemilînin. Ev lîstik hêzên xeyalên zarokan geş dikin, çêkirina û qedandina karekî hînî zarokan pêk tînin. Lewma; zarok tiştên ku çekiribin qet naxwazin xera bibin

3.24. Zo-fer

Herî kêma bi du kesan re, keçik an kur dikarin bilîzin. Li derve an jî li hindir tê leyistin. Lîstikvan li hemberî hev rudinên, di navbera wan de komek behîv heye. Yek ji van lîstikvanan, destê xwe diavêje koma behîva û kulmek behîv radihêje yê/ya hember texmîn dike, da ku behîvên destê wê/wî zo(çift)'ye an fer(tek) e. Dema ku çewt pê derdixe, di destê wî/wê de çiqas behîv hebe ewqasî dide yê ku hemberî xwe. Lîstik bi vî awayî berdewam dike.

3.25. Nehberg

Bi du kesan re tê leyistin. Lîstikek li ser stratejî û hiş e. Di destê her lîstikvanî de neh kevir hene. Rengê van keviran ji hev cuda ne. Bi zugotinokekê lîstik dest pê dike. Li ser textekî, li ser betone, an jî li ser pêlikekê tê xêz kirin. Divê lîstikvan sê keviran asûmanê(yatay), sê keviran çikanî(dikey) li ber hev dayine, da ku rêzek çebibe. Kî rêzekê çêke, wê demê dikare kevirê berevanê xwe bistîne. Dema ku rêz çebibe, berevan nikare wê rêzê xera bike, an wî kevirî jê bistîne. Dema ku di destê lîstikvanan de kevir nemîne, li ser textî, têne dikarin bi gavekê, li aliyê çepê an jî aliyên rastê kevirên xwe bileqînin. Kijan lîstikvan sê kevirên heman rengî bîne ser xetekê dîsa dikare kevirên hevalên xwe rahêjê. Di dawiyê de dema ku sê kevir bibîne lîstikvan dikare kevirê xwe bibe her derê, lê belê bi gavekê têne. Dawiyê kevirê kê du heb bibîne ew têk diçe.

3.26. Îstop

Lîstika keçik û kuran e. Herî kê m bi sê kesan re tê lîstin. Lê lîstikvan çiqas pir bibe, lîstik ewqasî xweş derbas dibe. Keçik û lawik hem cuda hem jî dikarin jî bi hev re bilîzin. Her wext li derve tê lîstin. Ji bo lîstikê topeke pewîst e. Lîstikvan ku bixwazin berî lîstik dest pê bike dikarin navê xwe biguherin. Di sêrî de lîstikvan hemû li dereke fireh kom dibin û bi zugotinokekê pîrikekê hildibijêrin. Paşê ev pîrik topê digire û heya ku jê tê diavêje hewayê. Gava top avêt, navê yekê/yekî dibêje, ew kesa/ê ku navê wî/wê hatiyê gotin divê li hewa topê bigire navekî din bêje; heke ku negire top bikeve erde dibêje “îstop”. Piştî yê din heta ku ji wan bê ji pîrikê dûr diçin. Lîstikvan, piştî “îstopê”şîna xwe de disekin û cîhê xwe diyar dikin. Pîrikê piştî ku top zêft kir divê topê li lîstikvanan bixe. Top li kê bikeve ew dişewite û dibe pîrik. Di lîstikê de top sê caran li kê bikeve ew ji lîstikê derdikeve. Lîstik bi vî awayî heta ku du kes bibîne berdewam dike. Ev lîstik li ser masulkeyên zarokan bandoreke erênî pêk tîne.

Di vê xebatê de me berhevkirina 26 lîstikan kir. Ev lîstik bêguman di jiyana zarokan û heman demê di jiyana navseran de de roleke sereke digire. Xweşxwextderbasbûna zarokan bandoreke girîng li ser geşedana wan pêk tîne. Di navbera zarok dê û bav de pîrikekê ji hezkirinê saz dike. Her wiha ev pîrikekê hezkirinê, ji bo zarokan gihîştineke bi tendurustî ava dike, şenseke mezintirîn bexşî zarokan dike.

Tablo 1: Li gori cîh polînkirina lîstikên zarokan

Lîstikên Ku Li Derve Tê Lîstin	Lîstikên Ku Di Hindir De tê Lîstin
Dar û Pelik	-
Laga	-
Qoqla	-
Çizgî	-
Xar	Xar
Malik	Malik
Teyare	Pêderxistinok
Lîstikên Ta	Lîstikên Ta
Zîzok	Zîzok
Rêz	Rêz
Sê Qûçê	-
Heklo-Meklo	Heklo-Meklo
Xazoz	Xazoz
Çeqalîk	Çavgirtinkê
Sobe(veşartok)	Sobe(veşartok)
Heft Kevir	-
Lîstikên topê	Lîstikên topê
Can	-
îstop	-
Zo-fer	Zofer
Xanîk	-

Tablo 2: Li gorî hejmarê polînkirina lîstikên zarokan

Lîstikên Komî	Lîstikên bi tena serê xwe
Malik	Malik
Laga	Zîzok
Çavgirtinkê	Teyare
Sê Qûçê	Ĝazoz
Qoqla	Çeqalîk
Heft kevir	Xar
Heklo- meklo	-
Lîstikên topê	Lîstikên topê
Sobe	-
Heftok	-
Dar û Pelik	-
Pêderxistinok	-
Can	-
îstop	-
Xanîk	Xanîk
Nehberg	-
Zo-fer	-

Di tabloyan de jî hatiye nîşankirin ku, lîstikê herêma Mêrdîn curbicur û rengîn in. Lê piştî teknolojiye û guhertina çandê êdi zarok di hindiran de bi telefon û teknolojiyê eleqeder in. Ev jî eşkereye ku pêşveçûyina jiyana dijîtal bandoreke mezin bi taybetî li ser zarokan, di heman demê de jî li ser dê-bav jî dike.

ENCAM

Lîstikên zarokan di nav folklorê de berhemên sereke ne. Çimkî lîstikên zarokan ji bo neqilkirina çand, nîrx û rêzikên civakê, kevneşopi û adetan wesifeya pireke têkûz digire. Ev pir bêguman di navbera zarok û nîşên peşerojê de bendekî ewlehî pêk tîne. Ev bend her çiqes tekûz be, girêdana zarokan bi jiyanê ewqasî geş dibe.

Me di vê xebata xwe de pênasîya lîstikan, bandora li ser geşedana zarokan û dîroka lîstikan bi awayekî kurt rave kir. Lîstik li ser geşedana zarokan çiqesî tesir dike, li ser hiş û hestên zarokan cudahiyên çawa çêdike, me ev xalên girîng diyar kir.

Hem di pêvajoyê berhevkerinê hem di hevpeyvînan de me gelek agahiyên guhertî bi dest xist. Lê divê em diyar bikin ku ev encamên mê bidestxistiye, tenê bi vê qadê û bi vê xebatê sînordar e. Ji bo hemû deverên Mêrdînê ne derbasdar e; ji ber ku em yek bi yek negihîştine wan gundan.

Di pevajoja hevpeyvînê de em rastî hinek daneyan hatin. Ji ber hin derfetan, çend lîstikên ku me berhevkeribû nayên îcra kirin. Minak lîstika “se qûçê”, ji ber qadeke fireh û ewleyî; lîstikên “qoqla, laga, xanîk” ji ber amurên dijîtal, jiyana bajarbuyînê nayên lîstin. Dîsa lîstika “zo-fer” li nav rezan, bi behiva re tê lîstin, nîşê nû ji vê lîstikê ne hayedar in. Ev xebat mebesta me mafdar dike. Çimkî me di serî de nişan kiribû ku ji bo nîşên nû bizanibin, hayedar bin û lîstikên wan bêne tomarkirin û wenda nebin. Jihevduketina mirovan ve çend encam derketin pêş;

- Lîstikên komî li gorî berê kêr bûne.
- Sêrpehatiyên neqilkerinê û sûdwegirtina lîstikan guherîye û di navbera nîşan da pêwendî kêr bûye.
- Amûrên lîstikan her ku çûye ji yê xwezayî vegeriyayê yê fabrikasyon. Mînak; bere ji bo lîstika malikan ji derve alav dihat dîtin, niha hemû alav naylon û fabrikasyon e. Ev jî bandora der û dorê li ser lîstikan diyar dike.

Çi hêsan çî zor çî dirêj çî kurt jî be di hemû lîstikên zarokan de pêşamadehiyek heye. Heger hilbijartina pîrikê pewîst be, bi zugotinokekê teqes tê diyar kirin. Lîstik her çawa be, li ku bê lîstin zarok ji dil dikevin nava lîstikê, car caran ji xwe re dinyayekê xeyalî ava dikin. Xwestekên xwe, gazind û gilîyên xwe, xeyalên xwe bi vi awayî eşkere dikin. Di hin lîstikan de jî zarok bi tevgerekî ciddî û profesyonel qaideyên lîstikê pêk tînin.

Di encamê de em têgihîştin ku di lîstikên gelêrî yên herêma Mêrdînê de kelecana, kêfxweşî hevparî, meydanxwendin heye. Zarok dema ku van lîstikan îcra dikin axaftinê, motîvebûnê, hezkirin, xweşdîtin û hirmetgirtinê hîn dibin. Ji ver van hestên erênî, zarok di heman demê de hersbûnê, berevaniyê, têkçûnê jî hîn dibin. Jiyan ne tenê bi xweşiyê dorpêç kiriyê, divê zarok rûyê cîhanê yê xerab jî bibîne. Zarok dema ku her du aliye rasteqîn bi hev re dibîne amedakariya jiyanê jî di heman deme de pêk tîne. Bêguman ev xala girîng têkiliyeke xurt di navbera zarok û civakê çê dibe.

Hêvî dikim ku her zarok bi çand û hunera xwe, bi ziman û edebiyata xwe têr û tije bijî, lîstikên wan her dem zindî û mayinde bimîne. Dîsa hêvî dikim ku jiyan hemû zarokên cîhanê di xweşî û aramiyê de şareza bibe.

ÇAVKANÎ

- Acar, S.(2016).Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mardin Tarihi Bibliyografyası Yüksek Lisans Tezi:Bilecik.
- Akın, E. (2021)Çocuk Oyunları ve Oyunların Bireylerin Gelişimine Katkısı (Mardin Çocuk Oyunları Örneği) Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 9(3)
- Arslan, A.(2017)Geçmişten Günümüze Uzanan Süreçte Oyun ve Oyuncaklardaki Farklılaşmanın İncelenmesi, International e-Journal of Educational Studies (IEJES)70-71
- Artan, İ. ve Bayhan, P.(2013), Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ankara: Morpa Yayınları.
- Başak, A. (2019), “Teza Lîsansa Bilind Analîzek Fonksiyonel Derbarê Lîstikên Gelêrî Yên Herêma Silopiyayê De”, Zanengeha Artukluyê Beşa Edebîyat û zimanê Kurdî.
- Bedirhanoglu, I.(2011),İlköğretim I. Kademe Öğrencilerinin Serbest Zamanlarında Oynadıkları Yöresel Çocuk Oyunları. Yüksek Lisans Tezi:Erzurum.
- Güleryüz, H.(2013),Yaratıcı Çocuk Edebiyatı.Ankara:Edge Akademi Yayınları.
- Güneş C. (2021), Geşedana hişî û zimanî di serdema zaroktîya pêşîn da. Folklor û Ziman. 2(1), 97-115.
- Kayhan Canlı, S.(2017), “Çocuk Oyun Alanlarının Tarihi Gelişimi” Kocaeli Üniversitesi: Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi.
- Nişeyên Zanengeha Hacettepeyê (2015). Ankara
- Oyun ve Oyuncak Modülü.(2016). Ankara: Baloğlu yayınları
- Rousseau, J. J. (2011). Emile ya da çocuk eğitimi üzerine, Çev. (M. Baştürk ve Y. Kızılcım), Ankara: Kilit Yayınları
- Sevinç, M. (2009). Erken Çocukluk Gelişiminde Oyun.İstanbul: Morpa Yayınları
- Sönmez, V. (2000). Öğretmenlik mesleğine giriş. Ankara: Anı
- Subaşı, K. (2021) Lîstikên zarokan yên qedîm û berdewamîya wan li devera Hekarîyê. Folklor û Ziman. 2(1), 61-96.
- Sümbüllü, Z. û Altınışik, E.(2016). Geleneksel Çocuk Oyunlarının Değerler Eğitimi Açısından Önemi ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayfa: 73-8
- Yavuzer, Haluk. (2018). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitapevi.

KESÊN ÇAVKANÎ
(Kesên Ku Lîstik Ji Wan Hatîn Berhevkin)

Nav-Paşnav: Fehime Ç.

Temen:64

Kar:Kevanî

Kîjan hat berhevkin:Dar û Pelik, Heftok

Nav-Paşnav:Rukiye D.

Temen:38

Kar:Kevanî

Kîjan hat berhevkin:Lîstikên Ta, Malik, Çizgî

Nav-Paşnav: Sidar Ç.

Temen:21

Kar:Xwendekar

Kîjan hat berhevkin:Çavgirtinkê, Can

Nav-Paşnav: Serhat Ç.

Temen:25

Kar: Bijişk

Kîjan hat berhevkin: Qokla, Laga, Ğazoz

Nav-Paşnav: Halil Ç.

Temen:68

Kar: Hostayê Diwaran

Kîjan hat berhevkin: Ğar, Sê Quçê

Nav-Paşnav: Emre D.

Temen:13

Kar: Xwendekar

Kîjan hat berhevkin: Lîstikên Topê, Sobe

Nav-Paşnav: Zîne Ç.

Temen:63

Kar: Kevanî

Kîjan hat berhevkin: Heklê- Meklê, Hêyv û Simbil

Nav-Paşnav: M. Emin Y.

Temen:34

Kar: Mamoste

Kîjan hat berhevkin: Çeqalîk, Zîzok, Sêberg,

Nav-Paşnav: İbrahim Ç.

Temen:72

Kar: Jikarketî

Kîjan hat berhevkin: Xanîk, Zo-fer, Pêderxistinok

Nav-Paşnav: Zeynep D.

Temen:68

Kar: Kêvanî

Kîjan hat berhevkirin: Laga, Sê Qûçê

Nav-Paşnav: Hamdiye K.

Temen:64

Kar: Kêvanî

Kîjan hat berhevkirin: Nehberg, Heft Kevir

Nav-Paşnav: Leyla A.

Temen:29

Kar: Kêvanî

Kîjan hat berhevkirin: Îstop

